

## Aracs, a megkövült zsoltár

A mai Vajdaság egyik legtitokzatosabb középkori építészeti emléke a Törökbecse közelében fekvő aracsi pusztatemplom. A Szent Miklós tiszteletére emelt bencés monostor múltját vastag homály fedi. Hatalmas méreteivel (26 m hosszú és 14 m széles) még romos állapotában is fenséges látványt nyújt.

Első ránk maradt írásos említése 1256-ból maradt fenn, amikor apátját, Nicolaus de Arachat (Aracsi Miklós) az esztergomi zsinat résztvevői között felsorolják. A piros téglából emelt, háromhajós, boltozott templom valószínűleg a 12. században (egyek kutatók állásfoglalás szerint már a 11. században, Szent Gellért püspök idején) épült. Felépítési módján világosan felismerhető az olasz, torony nélküli, háromhajós román bazilika hagyományos alaprajzának követése, amely Magyarországon a 11. század első felében honosodott meg. A bimbós fejezetornamentika és keresztboltozatainak maradványai pedig a 13. század elején, a magyar földön honos korai gótikához fűzik.

IX. Gergely pápa 1378-ban a ferences generális kérésére engedélyezte, hogy a tatárjáráskor, majd pedig a kunok 1280. évi lázadása és pusztításai következtében megrongálódott, és évtizedeken át romosan álló épületegyüttest átvegyék a ferencesek. A monostor a templom északi oldalához csatlakozott, s nemsokára tizenkét barát lett a lakója. A ferencesek a román kori épülethez a szentély mellé, az északi oldalra egy csúcsíves tornyot emeltek. Az újjáépítést Nagy Lajos király édesanyja, Erzsébet királyné is támogatta, végrendeletileg 500 aranyforintot adományozott az újjáépítés befejezésére, ezen kívül két ezüst körmeneti keresztet, két ezüstkancsót és egy gyöngyökkel ékesített sárga atlasz miseruhát.

A monostor 1551-ben néptelenedett el. Mohamed beglerbég a törökbecsei vár ostroma idején ágyúival szétrombolta az időközben végvárrá átalakított monostort. Ettől az időtől kezdve Aracs a természet gondjaira lett bízva. De nemcsak a csendes enyészet okozott tetemes károkat, hanem az emberi kezek pusztítása is majdnem a durva megsemmisítéshez vezetett, ugyanis a XVIII. században a Délvidék újjátelepítése során az új hazára lelt lakosság szerény otthonaikat, építőanyag hiányában, az aracsi templom tégláiból építette.

A viszontagos idők viharai ellenére a magyar államiság milleniumának évében még épségben van a nyugati homlokzat a főbejáratnál, felette a még jó állapotban levő hatalmas ablakrózsával áll az északkeleti sarkából kinövő nyolcszögű torony, és épségben van a háromkaréjú szentélyrész is, amelynek belső oszlopfői egyikét emberi alak díszíti. Vajon ezer év múlva, a negyedik évezred hajnalán az aracsi pusztatemplomból marad-e még kő kövön, vagy létezéséről kizárólag fényképek, újságcikkek tanúskodnak majd?



## Monostor a gyepűvonalon

A honfoglalást követő időkben a Délvidék (különösen Szerémség) Magyarország egyik igen gazdag részévé fejlődött ki. A középkorban a kalocsai egyházmegyéhez tartozó Szerém vármegyében több bencés monostor létezett: Kő illetve Bánmonostor, ahová majdnem Hebrónvölgyi Szent Ábrahámról nevezett kanonokok telepedtek a bencések helyébe, Francavilla azaz Nagyolaszi (Mandelos) monostorát II. Géza idején milánói menekült szerzetesek népesítették be. Szentgergely (Grgurevci), Szentmárton (Martinci), Garáb (Grabovo) és Dombó szintén bencéseknek adott otthont. A legdélebbi magyar bencés apátság pedig a Száva bal partján fekvő Szentdemeter (Sremska Mitrovica) volt.

Dombó Újvidéktől (Novi Sad) mintegy 15 kilométernyire nyugatra, a Duna jobb partján, a mai Rakovac helyén állt a középkorban. A Szent György tiszteletére emelt, a kalocsai érsek joghatósága alá tartozó bencés monostort a 11. században alapították. Első ránk maradt írásos említése 1237-ből származik, amikor is IV. Béla király az általa alapított bélakúti (pétervárad) apátság javainak felsorolásakor a dombói monostort mint szomszédos birtokost említi. Tíz évvel később a dombói apát harmadmagával pápai megbízást kapott a kalocsai és a pécsi püspökség vitás szerémségi határának megállapítására. A 14. század elején Miklós volt a monostor apátja, s ez a nagy tudású ember 1319-ben Pannonhalma élére került. Dombó a jobb jövedelmű apátságok közé tartozott, mert pápai tizedként évi öt és fél márkát fizetett. A török veszedelem közeledtével a monostort várrá alakították át, majd 1473-ban a szerémi püspök tulajdonába került. 1525-ben elfoglalták a törökök.

Dombó gazdag építészeti emlékeivel és csodálatos plasztikájával emelkedik ki a többi megmaradt monostor közül. A háromhajós román kori bazilika (hossza 33 méter) a 11. században épült. A tatárjárás után újjáépítették, de akkor már gótikus stílusban. Nagy Sándor régész a díszítőelemek alapján az alábbi következtetésre jutott: „a román bazilika kőfaragványai helyi ízlést tükröznek, kivitelezésük kezdetleges, rusztikus. Feltételezhető, hogy a bazilika épületplasztikai elemeit főként a mesterek mellett dolgozó betanult kőfaragók készítették. E kőfaragványok a késői római és bizánci motívumok keletről hozott pogány vallási szimbólumokkal keverednek... ebben a leletgyűttesben tűnnek fel először ezen a helyen az emberalakos ábrázolások, amelyek egyedülállóvá teszik a dombói lelőhelyet”.

A szerémségi bencés kolostoroknak ma már szinte nyoma is alig akad. A források tanúsága szerint a monostorok életében nem a török betörések jelentették a legnagyobb bajt, vesztüket inkább a jólét és a gazdagság okozta. A betelepülő szláv népek saját kolostoraik, templomaik s más épületeik falaihoz használták fel a Tarcál-hegy (Fruška Gora) lejtőin elhagyottan álló kolostorok köveit